

Volfgang Jetke
KČI STEPE

Prevela s nemačkog
Angela Pataki

www.laguna.rs

Naslov originala:

Wolfgang Jaedtke
TOCHTER DER STEPPE

Copyright © 2009 Piper Verlag GmbH, München
Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za Nikol

SADRŽAJ

Prvi deo	
VUČICA	13
Na pašnjaku	15
Spoznaja	31
Noćna straža	45
Pogrebene	56
Požar	75
Drugi deo	
KRALJEVSKA KĆI.....	85
U klopci.....	87
Dan u tuđini.....	100
Dve devojke u ogledalu.....	109
Jahanje	120
Obred.....	130
Luk i sekira.....	140
Lov.....	157

Zimovnik.....	172
Rastanak.....	188

Treći deo

DRAGI.....	195
------------	-----

Prepad.....	197
Napad Skita.....	215
Pogreb.....	227
Nove odluke.....	240
Skrivanje.....	254
Kovač.....	267
Razotkrivanje.....	281
Bitka.....	293

Četvrti deo

RATNICA.....	305
--------------	-----

Peharnik.....	307
Talac.....	314
Ponovni susret.....	328
Sajanova odluka.....	338
Bekstvo.....	343
Putevi se razdvajaju.....	356
Povratak kući.....	371
Sećanja.....	383
Odluka.....	396
Epilog.....	403

<i>Pogovor i literatura.....</i>	<i>407</i>
----------------------------------	------------

<i>O autoru.....</i>	<i>415</i>
----------------------	------------

Mapa evroazijske stepe

**RUSIJA, OKO 700. GODINE
PRE HRISTA**

PRVI DEO
VUČICA

NA PAŠNJAKU

„Budi dobra, inače će te odneti čovek-vuk“, rekla je tetka Durka.

Manja je ovu pretnju čula vrlo retko i dopuštala je sebi da naknadno razmišlja o težini svojih prestupa. Tetka Durka, koja u stvari nije ni bila njena tetka, obično je pretila samo starešinom sela. Manja se nije plašila starešine jer je znala da će je majka zaštititi. Osim toga, tetka Durka ovu pretnju nikada nije ostvarila, jer nije bilo potrebno uznemiravati starešine ako je dvanaestogodišnja devojčica zaspala na pašnjaku dok je čuvala koze ili ako je razbila glineni krčag.

Čovek-vuk je dolazio na red tek kada bi Manja postala neposlušna, na primer ako bi stajala u bašti blejeći u nebo umesto da radi nešto korisno u kući. Ta pretnja je Manji izgledala posebno strašno, iako zapravo nije htela da poveruje kako neko dlakavo čudovište iz šume, pola čovek pola vuk, vodi računa o dečjim gresima.

„Obuci tuniku!“, zapovedila je tetka Durka i time zaustavila Manju baš kad je pošla do pašnjaka da pomuze koze.

Manja je oklevala; ispitivala je Durkino strogo lice jer nije shvatala smisao ove naredbe. Mogla je da razume kada

bi je prekorili zato što je prolila mleko ili pustila da se vatra ugasi, jer mleko su pili, a vatra ih je grejala. Ali zašto dvanaestogodišnja devojčica ne može da izađe pred kuću gola do pojasa ako napolju sija sunce? Na kraju krajeva, bilo je lepo prolećno popodne, toplo za ovo godišnje doba.

„Nije mi hladno“, odgovorila je tvrdoglavo.

Tetka Durka je nepomičnog lica zurila u nju. Zatim je munjevitom brzinom zamahnula, tako iznenada da Manja nije mogla ni da uzmakne, i ošamarila je da je sve zvonilo.

Manja nije zaplakala. Bilo je bolje tetka-Durki ne pokazivati nikakve slabosti. Samo je, dakle, stegla zube, a krv joj je udarila u lice.

„Nisi više dete“, rekla je tetka Durka oštro. „Tako, sad idi!“

Manja poslušala. Iznutra se tresla od gneva, ali je spolja izgledala mirno. Polako je obukla tuniku i uvezala je oko bedara u čvor kao kecelju. Poslušno je udenula ruke u rukave, podigla okovratnik na ramenima i poklopila trouglasti izrez. Kada ju je tkanina pokrila od vrata do čukljeva, okrenula se, ponovo podigla glineni ćup za mleko i otišla prema pašnjaku, kozama.

Put je vodio preko brežuljka odakle se moglo videti celo selo, koje je ležalo na jednom prostranom proplanku usred gustih šuma, a činile su ga niske kuće bez prozora, s teškim trščanim krovovima što su sezali gotovo do tla. Dimnjaci od lomljenog kamena i ilovače izdizali su se visoko i slali uzane stubove dima ka nebu bez oblačka. Svaku kuću je okruživao ograđeni povrtnjak. Obradeno zemljište i malo selo potpuno je okruživao zemljani nasip. Napolju, s one strane nasi-

pa, na zasejanim oranicama u raskršćenju ravnici rasli su ječam, proso i pšenica. Iza je počinjala šuma, i tamni zid od jela i smreka zaklanjao je čitav horizont.

Manja je slutila da tetka Durka gleda za njom i svesno se držala pravo. Obradovala se kada je prešla brežuljak i spustila se preko peskovitog proplanka do pašnjaka, jer tada je bila sigurna da je nestala iz Durkinog vidokruga.

Ona je prava nevolja, mislila je Manja dok je mrzovoljno išla dalje. Nevolja. Kazna božja.

Naravno, nije se nikada usudila da izgovori takav sud glasno. Tetka Durka je bila žena njihovog suseda Korzaka, koji je Manjinoj majci često pomagao u teškim radovima. Cepao je drva, održavao pletenu ogradu i opravljao kuću kada je bilo potrebno. Korzak je bio tih i ljubazan, i prema Manji i prema njenoj majci. Durka je, u stvari, na ispomoć svog muža u kući obudovele komšinice gledala s podozrenjem. Možda je ne jednom bila u pravu kada je uporedila sebe – rošavu, unakaženu seljanku teške kategorije, u godinama – s Manjinom majkom, koja je uprkos svojih trideset šest godina bila lepa žena.

Postojao je i jedan drugi razlog zašto Durka nije volela Manjinu majku: ona je došla u selo pre mnogo godina kao strankinja i niko nije tačno znao gde je pre toga živela. Kad je Manja odlazila do seoskog trga da zahvati vode sa bunara, pogledi druge dece bi je ponekad podsetili na to kako njena porodica nije starosedelačka. Ali prema drugoj deci je bila ravnodušna – sve dok je uz nju bio Vilufar, Durkin najmlađi sin, s kojim je pre više godina sklopila prijateljstvo.

Vilufar je čekao na ivici pašnjaka koji je Manjina majka delila sa svojim susedom. Kao i obično, sedeo je na plotu, s

prutom u jednoj ruci, i namigivao joj još izdaleka. Manja je zaboravila na tetka-Durku čim je videla da je skliznuo niz plot i pošao prema njoj.

„Pozdrav, sestro.“ Poljubio ju je u obraz.

Manja se nasmejala i odmakla ćup za mleko. Volela je kada ju je zvao sestrom – isto onoliko koliko se gnušala što mora njegovu majku zvati tetkom.

„Zašto si tako ljuta?“

Manja se namršti.

„Tvoja majka“, rekla je. „Grdila me je što nisam htela da obučem tuniku.“

Vilufar se kežio. Prema njemu je mogla da bude iskrena, to je znala. Ni on sâm nije bio u najboljim odnosima sa svojom majkom i gledao je da joj se izmakne kad god su mu to obaveze dozvoljavale.

„Kako je toplo...“ Manja je pošla do majčine kože i popapšala je po vratu. Životinja je tiho zablejala i uzvratila nežnost malo je gurnuvši bradatom njuškom.

„Ovde te ionako ne može videti“, rekao je Vilufar dok je išao za njom i u dokolici puštao prut da klizi po travi.

Manja ga je pogledala i primetila njegov vragolast osmeh.

„Tačno“, rekla je i uhvatila okovratnik, svukla tuniku preko glave i bacila je u travu. Potom je gurnula ćup kozi pod vime i uvežbanim, opreznim pokretima počela da muze. Vilufar ju je posmatrao – i, ako se Manja nije mnogo varala, pogled mu je počivao više na njenim golim leđima nego na životinji.

Vilufar je imao trinaest godina i ličio je na oca; bio je snažan i velik za svoje godine. Manji, koja je bila mlađa od njega jednu godinu, više je bio kao stariji brat... Igrali su se zajedno još kao mala deca i gotovo svaki slobodan tren

provodili zajedno. Otkada su oboje dovoljno odrasli da pomažu roditeljima, obično su udešavali susrete na pašnjaku ili kod bunara. U ovom trenutku Vilufar, osim što je čuvao pet očevih koza, nije imao mnogo posla jer žito još nije dospelo za žetvu, a za leje povrća Durka se brinula sama jer je bila mišljenja da njen sin nema osećaj za bavljenje krtolama, paprikom i salatam. Manji je to odgovaralo jer je značilo da će se svakodnevno viđati.

„Tako, to je dovoljno.“

Stavila je pun ćup mleka na stranu i videla da se Vilufar udobno smestio na njenu tuniku, koju je raširio po travi kao asuru.

„Dođi, sestro, lezi pored mene!“

Oklevala je. Ranije bi se često ispružila pored njega na travi i posmatrala nebo, ali otkad su se oboje približili odrasloj dobi, sva detinjasta prostodušnost se bez svake sumnje preobratala u stidljivost.

„Dobro“, kreveljio se Vilufar, „onda ćeš dobiti sopstveni ležaj.“

Bez ustručavanja je skinuo tuniku preko glave, raširio je po travi pored sebe i pljesnuo po njoj.

Manja je morala da se nasmeje i, zbog njegove otvorenosti, da prihvati ponudu i unatraške dođe i sedne pored njega.

„Šta ima novo u selu?“, upitala je kao i obično. Kako je živela na samom kraju naselja, i pošto njena majka osim prvih suseda nije imala nikakvih drugih prijatelja, novosti je saznavala najviše od njega. Njegova porodica je bila starosedelačka i poznavao je mnoge dečake, svoje vršnjake, a među njima i sina seoskog starešine.

„Ah, nikakvih posebnih novosti“, odgovorio je Vilufar gledajući, poput nje, ka vedrom nebu. „Žito napreduje, starešine

su zadovoljne. Vreme je dobro, a ljude-konje niko nije video ni izdaleka.“

Manja se naježila. Divlji ljudi-konji su bili pretnja koje se plašila više nego čoveka-vuka. Ta čudovišta iz šume niko još nije video licem u lice; ipak, svi su znali da taj nemilosrdni narod pustoši zemlje na zapadu. Govorilo se da su to zločinci koji su se nekada iselili u prostranstvo stepe da bi se parili s divljim konjima. Manja je znala da je i njena rođena majka dospela ovamo bežeći od ljudi-konja, iako nikada o tome nije govorila, i Manja je bila dovoljno pametna da majku o tome ništa ne pita. Jedino su glasine o njima dopirale do nje, ponekad od Vilufara, ponekad kroz primedbe njegovih roditelja.

„Je li tačno da su oni srasli s konjima?“ upita ona uznemireno.

„Moj stric Balba kaže da nisu“, odgovori Vilufar. „On ima rođake u jednom selu na zapadu i oni su jednom videli izdaleka ljude-konje kako prolaze stepom. Jahali su i silazili s konja samo da bi spavali i jeli.“

To je malo umirilo Manju jer je te strance zamišljala kako je zamišljala i čoveka vuka: kao užasna polubića iz čijeg ljudskog dela tela izrastaju konjska kopita. Ništa manje užasna predstava bila i je ta da su ovi ljudi jahali konje. U selu su postojali samo zdepasti mali tarpani¹, koji su služili za vuču, kao i za mužu, i niko se pre toga nije popeo konju na leđa da bi ga ovaj nosio.

„Ali je tačno da napadaju ratarska sela“, nastavio je Vilufar. „U svakom slučaju, priča Balba, ubijaju sve: ljude, čak i žene i stoku, a kuće i žitna polja pale. Govori se takođe da svojim neprijateljima odsecaju kosu zajedno s kožom glave i da to kače sebi na konje. Decu love i porobljavaju ih. Neku žrtvuju

¹ Mali divlji konj ruskih stepa. (Prim. prev.)

svojim bogovima, drugu ostave u životu da im kuvaju i šiju odeću.“

Manja se ponovo naježila. Ako je nameravao da je uplaši, onda mu je to uspelo.

„Sebe nazivaju Skitima². Naši stari govore da su prava nevolja koju su bogovi poslali“, pričao je Vilufar dalje. „Kao skakavce ili komarce u jesen.“

Okrenuo se i primetio njen zabrinuti izraz lica.

„Ali naše selo leži dobro zaštićeno u šumi“, konačno ju je umirio, očigledno željan da joj kaže nešto utešno. „I ako bi ikad i došli“, šibnuo je prutom kroz vazduh, „onda bih ih ja sve poubijao!“

Manja se smejala, zahvalna zbog te šale.

„Starešine sada govore o sasvim drugim prilikama“, rekao je Vilufar i promenio temu. „Za četiri nedelje, kada mesec ponovo bude pun, treba da započne obred.“

Govorio je upadljivo bezbrižno, ali je Manja znala da ga taj događaj veoma zanima. Vilufar je trebalo da ovoga leta učestvuje u obredu inicijacije, kad su se mladići iz sela primali u krug odraslih. Bila je tajna u čemu se obred sastojao i nijedan posvećenik nije smeo o tome da govori. Vilufar je sigurno bio mnogo uzbuđeniji nego što je pokazivao, jer je u ovoj jedinstvenoj ceremoniji preko noći trebalo da postane muškarac.

„I ti si sigurno uskoro na redu“, smatrao je Vilufar.

² Skiti su bili nomadski narod iranskog porekla. Na područje današnje Ukrajine, gde su osnovali Skitsko kraljevstvo, došli su u VIII i VII veku p.n.e. iz srednje Azije. Skitija se protezala sve do Dunava na zapadu i do Kine na istoku. Bili su vešti nomadski jahači bez pisma. Njihovu veštinu jahanja prihvatili su susedni narodi s kojima su dolazili u dodir, a razvili su i kulturu sa umetnošću koja je cvetala od IV do I veka p.n.e. u zaleđu Crnog mora. Skitska umetnost svedoči o bogatstvu nomadskog života. (Prim. prev.)

„Odakle to znaš?“, upitala je i neobično se zastidela zbog njegovih pogleda na njenom telu.

„Ti već imaš grudi“, rekao je smejući se.

Manja se pogleda. Zaista je bilo tako: bradavice su joj se poslednjih meseci uvećale i popunile, a meso oko njih lagano ispupčilo. Bilo joj je pomalo nelagodno zbog njegovog znatiželjnog merkanja.

„A ti dobijaš dlake!“, viknula je želeći da skrene pažnju sa sebe i mahnula prema onome što su muškarci zvali *balboj*. Sada je Vilufar pogledao nadole – i to tako zapanjeno da je Manja morala da se nasmeje. Očigledno dosad nije zapažao nežno paperje koje mu je onedavno nicalo na butinama.

„Sigurno ćeš postati velik, snažan muškarac“, našalila se Manja i ponovo se okrenula na leđa.

„Ako budem takav“, oslonio se Vilufar opet na svoju stranu i ponovo žmirkao ka nebu, „postaću najbogatiji seljak u plemenu. Imaću desetak koza i dva puta toliko svinja i dvaput...“

„...dvaput više zemlje nego moj otac“, završila je rečenicu smejući se, jer je već dovoljno često to slušala od njega.

Neko vreme su ćutali.

„A ja...“, reče Manja više za sebe. „Šta ću ja postati?“

„Žena nekog seljaka“, odvratio je Vilufar uzgredno, a zatim je hitro pogledao iskosa. „Žena nekog bogatog seljaka, ako hoćeš.“

Ćutala je. Nije bila sigurna je li ispravno shvatila njegove reči.

„Kako bih uopšte mogla da se udam za nekog ovdašnjeg seljaka?“, kolebala se. „Ja sam ipak samo strankinja.“

„Nisi“, protivrečio joj je Vilufar. „Starešine će dopustiti venčanje ako roditelji ne budu prigovorili. Tvoja majka bi bila srećna kada bi ti dobila nekog dobrog muža.“

Manja je tiho klimnula glavom. Da, verovatno bi njena majka bila srećna. Sumnjala je, međutim, da bi ona sama bila zadovoljna da ceo život muze koze, priprema jelo i prebira žito. Nikada nije ni s kim razgovarala o tome – ni s Vilufarom – ali pomisao na to da živi životom tetka-Durke, i na kraju možda čak postane ista takva grozna starica, ispunjavao ju je gnušanjem. Oduvek je bila tiho, zamišljeno dete, koje se višeanimalo za čuda u svom okruženju nego za svakodnevni rad. Mogla je satima da sedi i posmatra kruženje grabljivice na nebu, strujanje vode u potoku ili da osluškuje vetar koji je uveče zviždao nad badžom. Podrazumeva se da je pomagala majci. Pomagala je strpljivo pri pranju posuđa, džaranju vatre, u zbrinjavanju životinja, čak i u cepkanju drva, ali mnogo toga je radila odsutno, jer su joj se misli nalazile negde drugde. Pitala se zašto se sunce uvek diže iznad istog planinskog lanca na istoku, zašto žaba može da diše u vodi isto kao i na kopnu, zašto se tele ne rađa s rogovima – i zašto je volja bogova takva da ljudi žive od žitarica koje seju, žanju i čuvaju s velikom mukom.

Vrlo često je mislila da krišom možda žudi za nečim drugim – ali za čim, to nije znala. Negde duboko u njenoj duši kao da je postojalo nekakvo skriveno mesto gde su živele neke čudne slike koje je katkad vidala u snovima: slike nepoznatih predela, visokih planina i prostranih ravnica, let sokola nad nepoznatom zemljom. Ponekad, dok je noću ležala budna, u mraku su joj šaputali glasovi – glasovi kojih se plašila, a koji su je ipak magijski privlačili kao duhovi prošlosti i ostajala je preplavljena njima još dugo pošto bi se razbudila.

„Tvoj bi otac sigurno bio isto srećan“, započe Vilufar ponovo. „Svaki seljak želi da mu kći ostane seljanka.“

Manja je uznemireno ćutala.

„Ili on nije bio seljak?“, upita je Vilufar. „Šta je bio? Korpar? Štavić? Kovač?“

„Ne znam“, odgovori Manja tiho.

„Zar tvoja majka nikada nije pričala o njemu?“

„Nije.“

Bila je to istina: Manja ništa nije znala o svom ocu. Majka joj je samo objasnila da je umro pre nego što se ona rodila.

„Šta ti je, sestro?“, Vilufar joj letimice pogladi obraz.

„Ništa“, odgovorila je, nategnuto odobrovoljena. „Samo je... Samo je još pomalo hladno bez tunike.“

Uspravila se i molećivo ga pogledala.

Vilufar je trgnuo ramenima, izmigoljio se iz njene tunike i sa izvesnim žaljenjem gledao kako je ona navlači.

Manjina majka je iza kuće u lejama povrća sakupljala glavice kupusa, kada je izdaleka videla kćer kako se penje putem. Uspravila se s bolom u leđima, oslonila se rukom na niski plot i osmotrila visoku mršavu priliku koja se zamišljeno, spuštenog pogleda približavala noseći u ruci pun ćup mleka.

Moja mala devojčica, pomislila je s mešavinom uzbuđenja i neke lagane nesigurnosti, što je povremeno osećala otkad joj je kći napunila dvanaestu.

Manjina majka je bila došljakinja među seljacima starosedocima. Kada je s tek rođenim detetom stigla u selo, bilo joj je dvadeset i sedam godina. Gospodarica sela, kako su zvali najstariju i najmudriju ženu u plemenu, postavila joj je mnoga pitanja i majka je odgovarala na njih smireno i tačno. Rekla je da je otac deteta ubijen u napadu Skita na njeno rodno selo. Odonda je bila u bekstvu. Ljudi u severnim šumama su se plašili nemilosrdnih konjanika; zato je gospodarica sela pokazala

saosećajnost prema mladoj majci i stavila joj jednu kuću na raspolaganje.

Otada se o samici brinuo Korzak, njen prvi sused: obavljao je grube poslove u domaćinstvu i ustupao joj posle svake žetve nekoliko korpi pšenice, jer bez muža i sinova nije bila u prilici da obrađuje zemlju. Osim od toga, živela je od povrća koje je sama uzgajala, nekoliko pripitomljenih gusaka i od pletenja korpi, koje je razmenjivala za hranu na pijaci u susednom selu. Na pijacu u svom sopstvenom selu nerado je odlazila.

Iako je Arinaj – tako se zvala – govorila jezikom domaćih seljaka i pripadala nekom srodnom plemenu, ipak je ostala samo došljakinja. Konačno, za to se pobrinula i Durka, koja nije propuštala nijednu priliku da je ocrni kod seljana. Arinaj je to vrlo dobro znala, jer je bila britke pameti i imala budna čula. Durkino klevetanje da je zavodila muževe tuđih žena bilo je, srećom, tako nespretna laž da u to niko nije ozbiljno verovao. Verovatno su i najnaivniji seljani shvatili da se Durka jedino brine zbog sopstvenog muža, koji se opet suviše revnosno brinuo o komšinici. Što se tiče Arinajinog načina života, svako je mogao veoma lako shvatiti da je svoje dane provodila u teškom radu i da nije imala ni volje ni potrebe da se upušta u veze s muškarcima. To je važno i za Korzaka, prema kome je pokazivala prijateljstvo, ali mu je svakom prilikom davala do znanja da su je bogovi neopozivo odredili za udovištvo.

Naravno, postojala je okolnost koja se pobrinula da govorikanja ne prestaju: Arinaj je bila lepa. Približavala se četrdesetoj i time stizala u doba kad se sve žene – osim ako prethodno nisu umrle još kraj dečje postelje – pogrbe i smežuraju. Arinaj je donela na svet samo jedno dete, a na njenom telu se ni to nije videlo, iako joj je trudnoća bila

tegodna. Jedino su se u uvojcima njene guste crne kose pokazivale osedele vlasi, a one su joj više davale dostojanstvo nego što su otkrivala njene godine. Zato nije bilo čudo što su žene poput Durke, koja je rodila devetoro dece i podizala ih sve dok ne bi otišli iz roditeljske kuće, gledale na Arinaj sa određenom ljubomorom.

Dok je posmatrala Manju, koja je upravo skretala puteljkom ka kući i otvarala kapiju od pletenog pruća, Arinaj se pitala hoće li i njena kći doživotno ostati došljakinja. Čak se i ona visokim stasom i bujnom kosom, crnom kao greh, jasno razlikovala od ostalih devojčica u selu. Osim toga, tako se činilo Arinaji, zajednička crta im je bila i to što su obe govorile vrlo malo i često su, svaka za sebe, bile udubljene u svoje misli.

„Pozdrav, majko“, rekla je Manja, odložila ćup i poljubila majku u obraz.

Arinaj je bacila pogled na površinu mleka, već zgrušanu.

„Ali, dete“, reče ona s blagonaklonim prekorom, „zar si mleko ostavila na suncu?“

Manja je sledila majčin pogled i kad je otkrila štetu, ugrižla se za usnu.

Ona nije seljanka, pomisli Arinaj. Popustljivo je kćerki pogladila kosu.

„Dođi! Napraviću nam umesto toga kašu od prosa.“

Nešto kasnije su sedele na podu ispred ognjišta, jele svoju kašu i ćutale. Manja je spuštenog pogleda uporno gledala u činiju. Žvakala je odsutno. Pune usne joj se gotovo nisu ni micale, a kosa joj je zaklanjala lice kao zastor.

Ima kosu na mene, pomisli Arinaj i zamišljeno osmotri kćer. Ali ima *njegove* oči.

To se nije moglo opovrgnuti. Arinaj je imala krupne svetlosmeđe oči, dok su nasuprot tome oči njene kćerke bile uske i hladnosive kao uzburkano nebo. Ništa drugo na njoj nije toliko podsećalo Arinaj na muškarca kojeg je dvanaest godina pokušavala da zaboravi. U nekim trenucima gotovo kao da je i on bio tu: posmatrao ju je iz očiju njene kćerke ponekad prisno, ponekad znatiželjno, ponekad sa izrazom uzdržanosti – pogledom koji je budio u njoj bojažljivu strepnju.

„Majko“, upita Manja sklanjajući činiju u stranu i gledajući u Arinaj, „zašto me tetka Durka psuje kada tuniku spustim i vežem je oko pojasa?“

„Ah, psuje te?“, zapita Arinaj; ona je prema mračnom licu svoje kćerke očekivala nešto ozbiljnije.

„Da“, potvrdi Manja i među obrvama joj se pojavi gnevna bora. „Uz to je još i napolju tako toplo. Šta je u tome loše?“

Arinaj je posmatrala kćer. Bič kose joj je drhtavo plesao nad čelom, kao i uvek kada se ljutila, a nežni nosić se mrštio. Iznenada joj je postalo jasno koliko voli ovo dete, i morala je ozbiljno da razmisli pre nego što je odgovorila na njeno pitanje.

„Polako postaješ mlada žena“, objasnila je blago. „Pretpostavljam da znaš šta to znači.“

Manja je razmišljala. Bilo je tačno da u selu bez odeće trče samo deca, a da odrasli, nasuprot njima, pokrivaju telo. Setila se čudnovatog osećaja kada je Vilufar na pašnjaku legao pored nje i mahnuo prema njenim grudima koje su pupele.

„To znači da ćeš u dogledno vreme biti dovoljno odrasla da imaš decu“, nastavila je Arinaj.

Manja je zurila u majku sa čuđenjem. Arinaji se učinilo da može svojoj kćeri odgonetnuti misli: ona, zapravo još dete, mogla bi da zanese?

„Kada?“, upita Manja uznemireno.

„Ako budeš tako brzo rasla, onda nećeš na to još dugo čekati“, odgovorila je Arinaj smejući se. „Primetićeš to po krvarenju o kojem sam ti pričala. Nemoj se zabrinjavati ako se to desi – bogovi su to tako uredili. Znaš li kako žena ostaje noseća?“

Manja je klimnula glavom. Većina dece je znala činjenice iz sopstvenog života, jer su u seoskim kućama mnogočlane porodice živele danonoćno u istoj prostoriji. Manja je živela sama sa svojom obudovelom majkom, ali se budnih čula kretala po svetu i bila je pažljiv posmatrač. Tako su joj primer bile životinje, jer je na pašnjaku često viđala jarca da zaskače koze.

„Znam da muškarci za to koriste svoj ud, a nazivaju ga balboj“, odgovorila je, ne bez srama zbog svoje starmalosti. „Ali ne znam kako time prave decu.“

„Onda ću ti odati jednu tajnu“, rekla je Arinaj. „Sigurno znaš zašto slavimo Veliko venčanje.“

„Naravno!“, rekla je Manja. „Praznik počinje uvek za vreme prve proletnje kiše. Kiša padne na zemlju, usev proklijava i pšenica počne da buja. To znači da se nebo venčava sa zemljom.“

„Tako je“, potvrdila je Arinaj ozbiljno. „Velika Majka Zemlja, naše najviše božanstvo, rađa pšenicu. Ali ona ne može da zanese ako je nebo pre toga nije oplodilo kišom. To nazivamo Velikim venčanjem, a malo venčanje između muškarca i žene jeste njegova slika i prilika. Kada prodiere u telo žene, muškarac takođe navodnjava usev.“

„Svojim balbojem?“

„Da.“

„Da li i on ispušta vodu?“

„Ne, nije voda. To je seme. Iz toga nastaje dete.“

Manja je nakratko začutala, a nametljivi pramen kose štrčao joj je nad čelom kao i uvek kada je napeto razmišljala.

„Ako se jednom udam i dobijem decu“, pitala je istežući se, „da li ću postati kao tetka Durka?“

Arinaj se iskreno nasmejala.

„Kako ti je to palo na pamet?“

„Ne znam“, rekla je Manja ostavši pri tom potpuno ozbiljna. „Durka ima devetoro dece i uvek izgleda tako... tako zlovoljno. Nikada se ne smeje.“

„U pravu si“, složila se Arinaj zamišljeno. „Durka je ceo život proživela u velikim brigama i imala mnoge muko. To je teško razumeti kad je čovek tako mlad kao što si ti. Nije lako doneti na svet devetoro dece, sve ih podizati i obrađivati zemlju da bi se nahranila tolika usta.“

„Ali ti imaš samo jedno dete“, rekla je Manja. „I ti si još uvek srećna – i lepa.“

Arinaj se ganuto smejala svojoj kćerki. Prvi put sad je rekla tako nešto.

„Nisam toliko srećna kao što možda izgleda“, odgovorila je. „Doživela sam rđave stvari, o čemu pak ne želim da razgovaram – ni s tobom. A to što imam samo jedno dete, odluka je bogova i njen smisao nam ostaje skriven. Volela bih da sam imala veliku porodicu i mnogo dece kao Durka.“

„Zaista?“, upitala je Manja iznenađeno. „Iako se na porođaju može umreti?“

„Da, zaista“, klimnula je Arinaj. „Imati decu jeste nešto najdivnije. Ti isto ne treba toga da se plašiš.“

Manja se ugrizla za usnu. Neko vreme su obe ćutale i Arinaj nije htela da pogađa o čemu njena kćerka razmišlja.

„Vilufar je pitao ko mi je bio otac“, rekla je konačno Manja, očigledno kao uzgred.

Arinaj je spustila pogled. Znala je da će joj kćerka jednog dana postaviti to pitanje, razmišljala ponekad o tome šta bi trebalo da odgovori – ali na kraju bi uvek sve odbacila. Sada je došao trenutak kojeg se plašila. Htela je da olakša bol koji je rastao u njoj, da ga sažme u reči, ali umesto toga se zatvorila i poprimila izraz strogosti.

„Pojedi kašu!“, rekla je hladno i primetila kako joj glas podrhtava.

SPOZNAJA

Među njima je do kraja ostalo napeto i nelagodno. Manja nije dalje ništa pitala i pomagala je majci ne progovarajući ni reči. Prala je posuđe, džarala vatru, čak je i povrće za sledeći dan očistila. Zatim je provela nemirnu noć na svojoj klupi u zidu, osluškivala vetar koji je tiho duvao nad badžom i prevrtala se pod pokrivačem s jedne strane na drugu. U nekom trenutku joj se učinilo da negde u daljini, negde napolju u šumama čuje kako zavija vuk.

Kada je na kraju zaspala, sanjala je neki čudesni, gotovo zastrašujući san. Videla je sebe kako stoji na rubu šume i gleda napolje na prostrano polje travnate stepe, koja je počinjala tek nekih sat hoda južno od sela i koju u stvarnosti još nikad nije videla jer joj je majka zabranila da ide tamo. U svom snu je ipak napustila senke drveća i kročila u more trave koju je vetar nežno talasao, a dosezala joj je do bedara. Mesec je stajao visoko iznad polja, a iz trave su tu i tamo štrčale glavice čičkova i srebrnkasto blistale.

U daljini je Manja otkrila tamne obrise brežuljka koji se izdizao u beskrajnoj ravnici. Na vrhu tog brežuljka stajala je visoka prilika, nepokretna kao kamen stanac. Mora da je